

de mos

Jaargang 39
Oktober 2023

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

9

nidi

inhoud

- 1 Nederlanders behoudend over immigratie
- 5 Fastfoodrestaurants en overgewicht
- 8 De grootste steden in de wereld

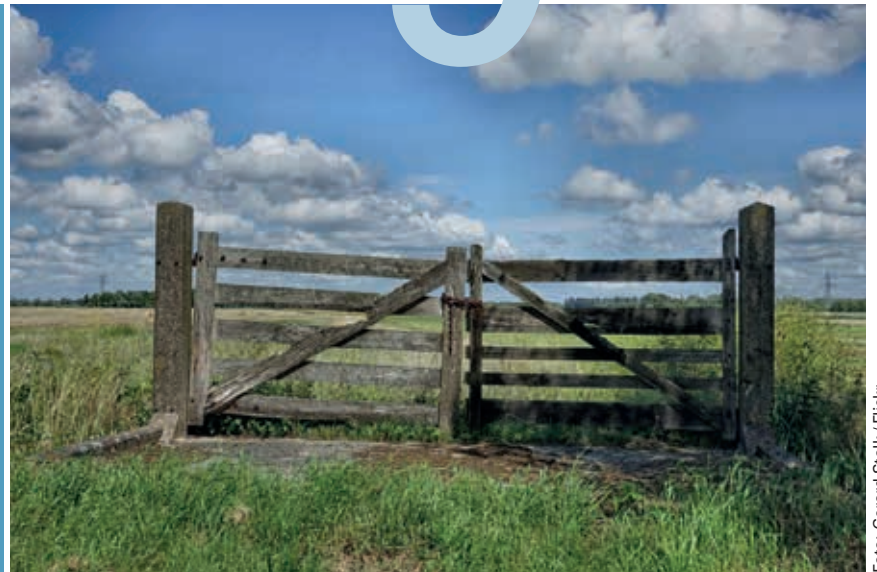

Foto: Gerard Stolk / Flickr

Nederlanders behoudend over immigratie

HARRY VAN DALEN

Hoe kijken burgers wereldwijd aan tegen de waarde van migratie en hoe denken zij dat de overheid het beste met migratie om moet gaan? Op basis van een wereldwijde enquête komen Nederlanders behoudend over – 64 procent vindt dat de overheid immigratie sterk moet beperken – en steken zij sterk af bij traditionele immigratielanden waar men migratie als arbeidsmarktinstrument omarmt en minder denkt in beperken van migratie. Inwoners van landen met een hoge bevolkingsdruk zijn sterk voor het stellen van grenzen aan immigratie.

In het politieke debat is immigratie een hoofdpijndossier. Vooral als de vertegenwoordigers van de buitenkanten van het politieke spectrum aan het woord komen ziet de wereld er overzichtelijk uit. Of de grenzen moeten dicht omdat de immigratiestroom een enorm probleem is voor de samenleving, óf immigratie is helemaal geen probleem en juist een oplossing voor bijvoorbeeld arbeidsmarkttekorten. De vraag is of burgers – in Nederland of elders – wel zo bevattelijk zijn voor dergelijke extreme posities in het debat. Nederland is een van de meest dichtbevolkte landen in de wereld. Nederland heeft al jaren te maken met een immigratiestroom die hoger is dan de emigratiestroom en zonder deze netto immigratie zou de bevolking niet groeien. Nederland heeft daardoor te maken met een situatie waarin de bevolkingsdruk alleen maar stijgt, waarbij een steeds groter deel van de bevolking een migratieachtergrond zal hebben. Tegelijkertijd wordt ook duidelijker dat arbeidsmarktcrisp zich opdringt en dat arbeidsmigratie onderdeel van een oplossing kan zijn om sommige sectoren draaiende te houden.

Een open vraag is hoe inwoners van Nederland tegen immigratie en migratiebeleid aankijken. Om daar enig inzicht in te bieden vergelijk ik de houding van Nederlanders met die van inwoners uit twee soorten landen. Allereerst inwoners van landen vergelijkbaar in termen van een zeer hoge bevolkingsdruk, te weten Zuid-Korea (533

In dit artikel wordt gebruik gemaakt van de World Values Survey, een internationaal onderzoeksprogramma dat gericht is op wetenschappelijk onderzoek naar sociale, politieke, economische en culturele waarden van mensen in de wereld waarbij vooral het doel is om te onderzoeken welk effect de stabiliteit of verandering van waarden heeft op de ontwikkeling van landen. Het project is in 1981 begonnen met een beperkt aantal landen en is in de laatste wave van de survey (2017-2022) uitgegroeid tot 120 landen. In dit artikel wordt gefocust op de vragen en stellingen die de houding van burgers in de wereld tracht te meten ten aanzien van de invloed van immigratie, beleidsvoorkeuren en de waarden van migratie in 64 landen. Om organisatorische reden zijn niet alle landen in staat om tijdig en op precies hetzelfde moment de (lange) enquête uit te voeren. Men moet dus rekening houden met de omstandigheden van het specifieke jaar. De enquête is uitgevoerd in de Verenigde Staten in 2017, in Australië, Hong Kong en Zuid-Korea in 2018, in Canada, Nieuw Zeeland en Singapore in 2020 en in Nederland in 2022.

inwoners per km²) en de stadstaten Hong Kong (6.659 per km²) en Singapore (8.592 per km²). Singapore en Hong Kong zijn gekozen als vergelijkingsbasis omdat Nederland – met een bevolkingsdichtheid van 529 per km² – vaak met een stadstaat wordt vergeleken. Singapore en Hong Kong overstijgen bij verre de bevolkingsdichtheid van Nederland, maar bieden in dat opzicht wellicht een kijk in de toekomst van Nederland als ‘stadstaat’.

De tweede vergelijkingsgroep wordt gevormd door de inwoners van traditionele immigratielanden, te weten de Verenigde Staten (96 inwoners per km²), Canada (4 per km²), Australië (3 per km²) en Nieuw Zeeland (20 per km²). Dit zijn landen met een lange geschiedenis van immigratie, waar integratie van nieuwkomers via de arbeidsmarkt een sterke rol speelt en het sociale zekerheidsstelsel in vergelijking met Europa een beperktere rol speelt. De verwachting is dan ook dat inwoners van traditionele immigratielanden meer oog en waardering hebben voor de rol van migratie als smeermiddel voor de arbeidsmarkt dan in Nederland en zich ook niet erg bekommeren om bevolkingsdichtheid.

Om de opvattingen van burgers in Nederland te vergelijken met die van inwoners van drukke en traditionele immigratielanden wordt de meest recente uitgave van de ‘World Values Survey’ (2017-2022) gebruikt. Hiermee zal ik een antwoord proberen te vinden op de invloed en waarde van migratie (zie kader). Hoe kijkt men aan tegen arbeidsmigratie en asielmigratie en wat ziet men als de voor- en nadelen?

De invloed van immigranten

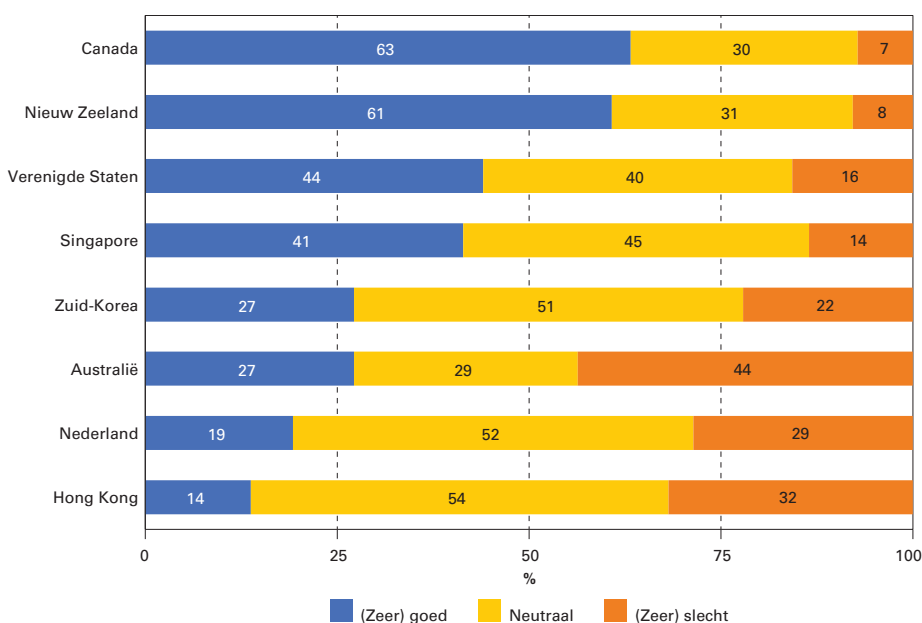
De meest basale vraag die in alle landen is gesteld is de vraag hoe men de invloed van immigranten op de ontwikkeling van hun eigen land beoordeelt. Figuur 1 brengt de oordelen per land in kaart waarbij de meest positief gestemde landen bovenaan staan, gerangschikt naar mate men vindt dat immigranten (zeer) goed voor de ontwikkeling van het land zijn geweest.

De meer negatief gestemde landen staan onderaan. Inwoners van Nederland behoren tot de meer negatief gestemde respondenten. De meeste traditionele immigratielanden als de Verenigde Staten, Canada en Nieuw Zeeland kan men in de top terugvinden, maar opvallend is dat ook de inwoners van een traditioneel immigratieland als Australië per saldo negatief oordelen over de invloed van immigranten. Inwoners van Nederland en Hong Kong zijn het meest negatief over de waarde van migratie, maar de eerlijkheid gebiedt dat dit ook de landen zijn waar de modale keuze neutraal is. Met andere woorden, men weet het nog niet of durft nog geen hard oordeel uit te spreken. Datzelfde geldt overigens ook voor de iets meer positief gestemde inwoners van Singapore en Zuid-Korea.

De vervolgvraag is waar die oordelen vandaan komen. De tabel biedt een overzicht van hoe inwoners aankijken tegen de invloed van immigratie op de ontwikkeling van hun land. Over het algemeen werkt het oordeel over de netto voor- of nadelen van immigratie door in het oordeel over de arbeidsmarktfunctie – het vullen van vacatures op de arbeidsmarkt. Nederlanders zijn daar, net als Australiërs en inwoners van Hong Kong, veel minder van overtuigd dan bijvoorbeeld inwoners van de VS en Zuid-Korea. Hoewel een derde van de Nederlanders denkt dat immigratie de werkloosheid verhoogt is dit nog een matig getal en ongeveer gelijk aan wat inwoners van traditionele immigratielanden vinden. Nederland springt er vooral uit in de effecten die de samenleving in den brede beïnvloeden, zoals het bieden van meer culturele diversiteit, meer criminaliteit, een hoger risico op terrorisme en meer sociale conflicten. De kans op een beter bestaan wordt ook door een grote meerderheid van Nederlanders onderschreven, en laat zich goed vergelijken met hoe inwoners van traditionele immigratielanden hier over denken (met uitzondering van de VS).

Tot slot blijkt het bieden van asiel aan politieke vluchtelingen die elders worden vervolgd bij een ruime meerderheid in veel Westerse landen een belangrijke reden om migratie te ondersteunen. In de Aziatische landen en de Verenigde Staten is dit veel lager.

Figuur 1. Opvatting van inwoners over de invloed van immigranten op de ontwikkeling van hun land

Noot: De vraag luidt: "Hoe beoordeelt u de invloed van immigranten op de ontwikkeling van [naam land]?", antwoordcategorieën variëren van (1) zeer goed tot (5) zeer slecht.

Bron: WVS, 2017-2022.

	Effecten van immigratie							
	Vullen vacatures arbeidsmarkt	Culturele diversiteit	Meer criminaliteit	Bieden van asiel	Hoger risico op terrorisme	Kans op beter bestaan	Verhoogt werkloosheid	Meer sociale conflicten
Nederland	48	75	60	63	49	79	32	65
<i>Dichtbevolkte landen</i>								
Zuid-Korea	67	52	53	24	35	40	38	41
Singapore	51	48	30	13	27	64	44	38
Hong Kong	44	64	57	40	38	55	51	70
<i>Traditionele immigratielanden</i>								
Verenigde Staten	60	63	30	41	40	52	32	43
Canada	59	75	20	65	20	78	22	32
Australië	48	74	32	60	39	83	31	41
Nieuw Zeeland	57	72	13	58	24	81	20	25

Noot: De vraag luidde: "Wat zijn volgens u de effecten van immigratie geweest op de ontwikkeling van [dit land]? Antwoordcategorieën (1) eens; (2) moeilijk te zeggen; (3) oneens. De jaren waarin de enquêtes werden gehouden zijn de Verenigde Staten in 2017; Australië, Hong Kong en Zuid Korea in 2018; Nieuw Zeeland en Singapore in 2020; en Nederland in 2022.

Bron: WVS, 2017-2022.

Wat moet de overheid doen?

De hamvraag waar menig Europees land mee worstelt is hoe de overheid om moet gaan met een groeiende druk van immigratie. Het kabinet Rutte IV is gevallen op dit onderwerp en voorlopig zal dit onderwerp de gemoederen nog wel beroeren. De beleidsvoorkeuren in Den Haag liggen vooral bij een rem op migratie, waarbij de nadruk op asielmigratie ligt. De vraag is of Nederlanders eenzelfde voorkeur voor de remmende werking van beleid hebben. In het wereldwijde onderzoek werd gevraagd naar het immigratiebeleid dat de overheid zou moeten voeren in de ogen van respondenten. Figuur 2 toont de uitkomsten in een notendop.

Er zijn twee opvallende uitkomsten. Allereerst worden de uiterste beleidsopties – grenzen volledig open of volledig dicht – in de onderzochte landen maar door een enkeling genoemd. De inwoners van de VS zijn nog het meest liberaal: 15 procent kiest voor 'laat iedereen maar komen'. De geringe populariteit voor deze uitersten is opvallend omdat in het publieke debat juist deze uitersten vaak

worden besproken, terwijl de grijsintinten die daar tussenin zitten veel relevanter zijn en ook overwegend door de respondenten worden gekozen.

De tweede opvallende uitkomst is het grote aandeel inwoners in Nederland dat veel waarde hecht aan het stellen van strikte grenzen aan de aantallen immigranten, een keuze die wordt gedeeld met de dichtbevolkte stadstaten Hong Kong en Singapore en in mindere mate met Zuid-Korea. Het arbeidsmarktargument om migratie afhankelijk te maken van de vraag naar arbeidskrachten is in Nederland beperkt (26%) terwijl dit in de traditionele immigratielanden sterker is ontwikkeld. Voor een deel is deze focus minder gecompliceerd voor de traditionele immigratielanden omdat ze te maken hebben met een lage tot zeer lage bevolkingsdichtheid. Zo kan Canada – met de huidige bevolking van 40 miljoen – zich richten op een sterke bevolkingsgroei met als doel een bevolking van 100 miljoen inwoners in 2100. Voor Canadese beleidsmakers is de keuze simpel, zoals zij het in hun 'Century Initiative' formule-

Foto: Gerard Stolk / Flickr

ren: “Als we krimpen, kunnen we niet onze economische belangen versterken.” En als in Canada de immigratie stil valt dan krimpt de bevolking. Dat de inwoners van sommige druk bevolkte landen ook open kunnen staan voor arbeidsmigratie bewijzen de inwoners van Zuid-Korea: 48 procent wil immigranten om de arbeidsvraag te stillen en 9 procent is voor volledige vrijheid.

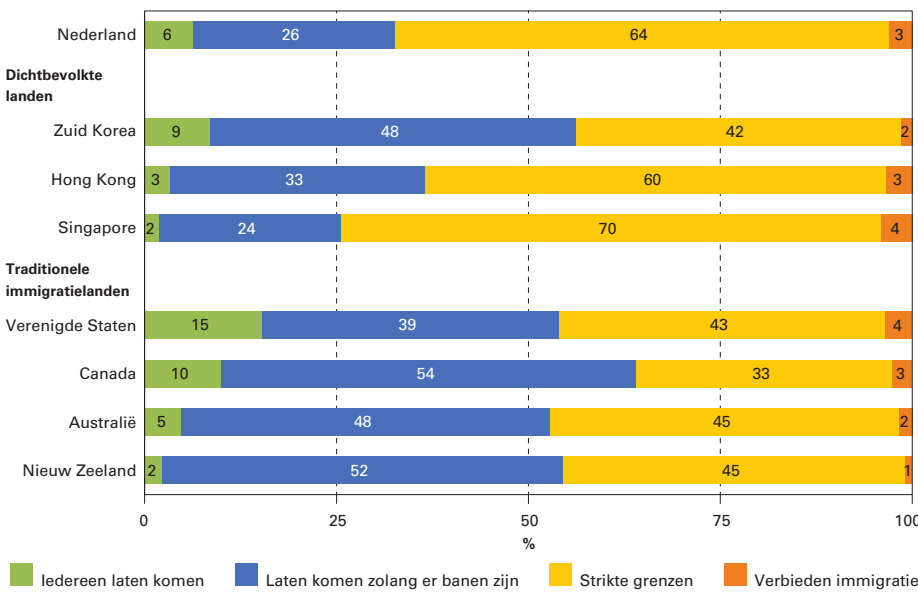
Om te zien of demografische krachten – bevolkingsdichtheid en leeftijdsstructuur – in de verschillende landen van invloed zijn op beleidsvoorkeuren in het algemeen zijn tot slot nog wat berekeningen uitgevoerd op basis van de enquêtes in alle 64 landen (zie figuur 3). Bevolkingsdruk blijkt alleen een substantieel effect te hebben zodra landen een zekere grenswaarde (hier 400 inwo-

ners per km²) overschrijden. Inwoners van landen met een hoge bevolkingsdruk zijn sterk voor het stellen van grenzen aan immigratie. En dit spoort met de Nederlandse houding. De leeftijdsstructuur van een land kan ook een stempel drukken op de migratiebeleidskeuzes: jongeren zijn meer pro-immigratie dan ouderen die in hoge mate een rem op immigratie willen zetten.

Behoudend in een druk immigratieland

Nederlanders laten zich kennen als behoudende burgers die immigratie met enig wantrouwen aanschouwen en de meerderheid wil strikte grenzen aan het toe te laten aantal immigranten. Nederlandse burgers lijken zich hiermee een houding aan te meten die vergelijkbaar is met die van een stadstaat als Singapore of Hong Kong. Daarmee wijken Nederlanders sterk af van inwoners van bijvoorbeeld traditionele immigratielanden die immigratie positiever benaderen en die veel zien in de functie van migratie als arbeidsmarktinstrument. Elk land is uiteraard een verhaal apart en sleept zijn eigen geschiedenis met zich mee en ook de vergelijkingsgroep van traditionele immigratielanden is zeker niet homogeen. Als Nederland een immigratieland wil zijn dan hoort daar een sterke mengeling van vrijheid in combinatie met een aanvullende rol van overheidssturing bij. Die mengeling zie je in de praktijk bij de traditionele immigratielanden. Zoals de Nederlandse burgers nu naar immigratie kijken moet de overheid sterk inzetten op het beperken van immigratie, waarbij de arbeidsmarktrol van migratie op de tweede plaats komt. Het gebrek aan ruimte, dat zich uit in de hoge bevolkingsdruk, lijkt hier een grote rol te spelen. Het zijn wellicht de tekenen aan de wand van een immigratieland in wording, waarbij overheid en burgers zoeken naar hoe men het beste met immigratie kan omgaan in een druk bevolkt land.

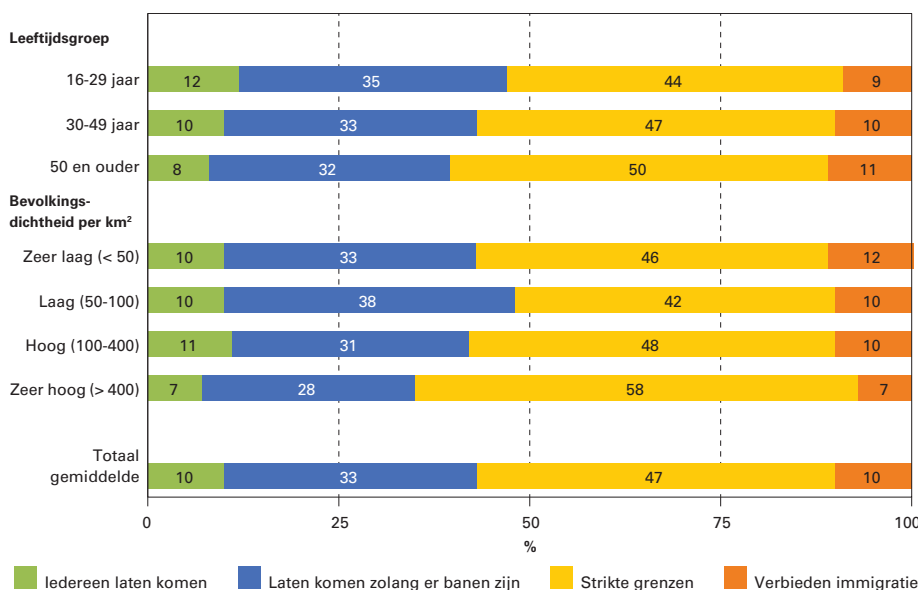
Figuur 2. Opvattingen van inwoners over hoe de overheid migratiebeleid dient vorm te geven

Noot: De vraag luidt: “En hoe zit het met mensen uit andere landen die hier komen werken? Welke van de volgende maatregelen zou de regering volgens u moeten nemen?”

Bron: WVS, 2017-2022.

Figuur 3. Voorkeuren wereldwijd ten aanzien van migratiepolitiek naar leeftijd van de respondenten en bevolkingsdichtheid in hun woonland

Noot: Dit zijn berekeningen voor de totale groep van 64 landen (N = 85.353) waarbij gecontroleerd is voor leeftijd, geslacht, opleiding en migratieachtergrond van de respondenten, alsmede de bevolkingsdruk en ontwikkelingsniveau van het woonland. Door afronding tellen niet altijd alle cijfers op tot 100.

Bron: WVS, 2017-2022.

Harry van Dalen, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen en Tilburg University, e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Dalen, H.P. van (2020), Afrikaanse migratiedruk op Europa zal voortduren, *Demos*, 36 (5), pp. 1-4.
- Dohmen, J. en R. de Lange (2022), Singapore aan de Noordzee, willen we dat? *Financieel Dagblad*, 16 september 2022.
- Haerpfer, C. et al. (2022), World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile Version 5.0. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat.

Fastfoodrestaurants en overgewicht

CAREL-PETER VAN ERPECUM, SANDER VAN ZON, UTE BÜLTMANN & NYNKE SMIDT

Net als in de rest van de wereld is er ook in ons land sprake van een epidemie van overgewicht. Overgewicht wordt veroorzaakt door een samenspel van factoren, waaronder een ongezonde voedselomgeving. In beleidsplannen zoals het Preventieakkoord blijft deze factor onderbelicht. Wat is de rol van deze omgeving en met name van fastfoodrestaurants in de toename van overgewicht? Het Lifelines-onderzoek biedt inzicht.

In de afgelopen decennia is het percentage volwassenen met overgewicht en ernstig overgewicht (obesitas) wereldwijd enorm gestegen. Sinds de jaren 70 is het aandeel volwassenen in de wereld met overgewicht verdrievoudigd: van 13 procent in 1975 tot 39 procent in 2016. Ook in Nederland zijn de cijfers zorgwekkend. Zo is het aandeel Nederlandse volwassenen met overgewicht gestegen van 33 procent in 1981 tot ongeveer 50 procent in 2022. De verwachting is dat deze stijgende trend bij ongewijzigd beleid doorzet. Volgens berekeningen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) zal in 2040 maar liefst 62 procent van de Nederlandse volwassenen met overgewicht kampen.

Deze epidemie van overgewicht heeft grote consequenties voor individuen, de zorg en de samenleving in Nederland. Mensen met overgewicht hebben een grotere kans op het krijgen van meer dan 200 (chronische) ziektes, zoals diabetes type 2, hart- en vaatziekten, dementie en meer dan tien soorten kanker. Maar ook ziekten aan het bewegingsapparaat, depressieve stoornissen en aandoeningen aan de longen en nieren komen vaker voor bij mensen met overgewicht. Door de verhoogde kans op deze (chronische) ziekten kan overgewicht het zorggebruik verhogen. Ook kan overgewicht de arbeidsproductiviteit verlagen omdat mensen met overgewicht een hoger ziekteverzuim hebben. De totale kosten van overgewicht voor de Nederlandse samenleving worden geschat op ongeveer 79 miljard euro per jaar en bedragen daarmee 1,9 procent van het bruto binnenlands product (BBP). Naar verwachting zullen deze jaarlijkse kosten in de toekomst nog verder toenemen als het aantal Nederlandse volwassenen met overgewicht nog groter wordt. Overgewicht vormt hiermee één van de grootste uitdagingen voor de Nederlandse volksgezondheid.

Bij volwassenen die deelnemen aan het Lifelines-onderzoek in Noord-Nederland (zie kader op pagina 7) blijken er grote regionale verschillen in de body mass index (BMI) te zijn (zie figuur 1 op pagina 6). BMI is een maat waarmee overgewicht (BMI van 25 of hoger) bepaald wordt (zie kader op deze pagina). In Oost-Groningen en Oost-Drenthe is de gemiddelde BMI veel hoger dan in Friesland. Sociaal-economisch gezien behoren deze gebieden tot de meest kwetsbare van het land. Als we de BMI tussen kwetsbare en welgestelde buurten (gemeten op basis van de huizenprijzen, de inkomens, het percentage huurwoningen en het percentage uitkeringen) vergelijken blijkt de gemiddelde BMI in kwetsbare buurten ongeveer 0,76 punten hoger te zijn. Voor

Foto: Paul van de Velde / Flickr

een Nederlandse man en Nederlandse vrouw met een gemiddelde lengte (1,81 meter voor mannen en 1,68 meter voor vrouwen) is dit een verschil van respectievelijk 2,49 en 2,15 kilogram.

Fastfoodrestaurants in de buurt

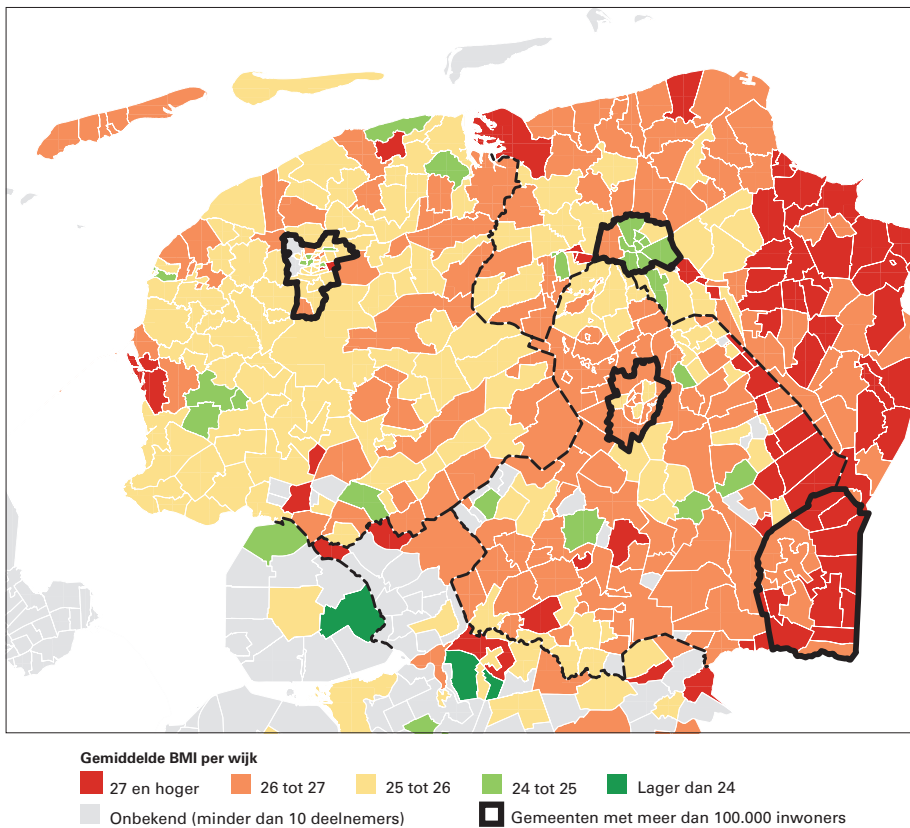
Onze voedselomgeving is in de afgelopen jaren sterk veranderd. Met name fastfoodrestaurants, zowel grotere ketens als kleinere ondernemingen zoals lokale snackbars en kebabzaken, zijn sterk toegenomen in aantal en tegenwoordig niet meer weg te denken uit het straatbeeld. In 2021 waren er in Nederland ongeveer 18.000 fastfoodrestaurants, bijna 3.900 meer dan in 2016, een stijging van 27 procent. Het voedsel dat fastfoodrestaurants aanbieden is veelal calorierijk, sterk bewerkt, hoog in verzadigde vetten en zout, en bevat weinig voedingsstoffen zoals vitamines. Fastfoodrestaurants zijn vaak makkelijk bereikbaar, bieden een snelle service en relatief goedkope maaltijden en zijn tot laat open.

Ongeveer 78 procent van de Lifelines-deelnemers heeft ten minste één fastfoodrestaurant binnen één kilometer rondom het woonadres. Bovendien heeft 64 procent van de Lifelines-deelnemers

BODY MASS INDEX

Er bestaan verschillende maten voor overgewicht en de body mass index (BMI) is hiervan de meest bekende. De BMI wordt berekend door het gewicht (in kilogram) te delen door de lengte (in meters) in het kwadraat. Op basis van deze BMI-waarde wordt overgewicht gedefinieerd als het hebben van een BMI van 25,0 of hoger. Wanneer de BMI 30,0 of hoger is spreekt men van ernstig overgewicht (obesitas).

Figuur 1. De gemiddelde BMI per wijk in Noord-Nederland in 2012

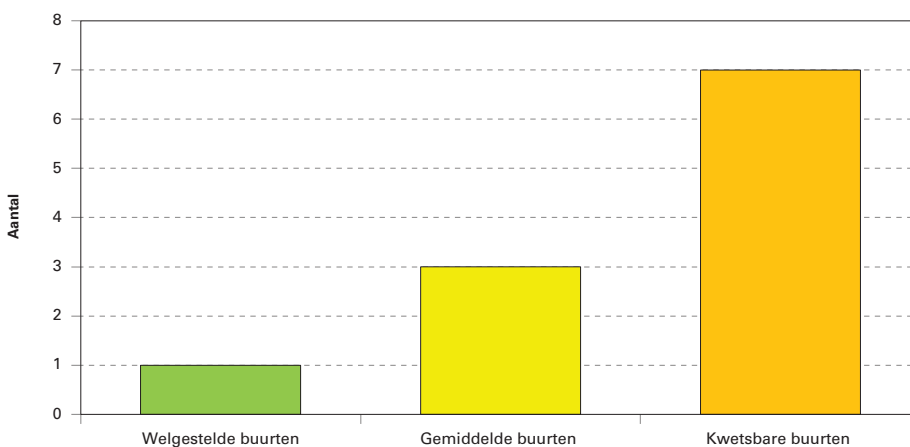
Bron: Lifelines / Van Erpecum et al. (2022a).

zelfs twee of meer fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres. Ook wat betreft de aanwezigheid van fastfoodrestaurants rondom het woonadres zijn grote verschillen tussen welgestelde en kwetsbare buurten te zien. Deelnemers in kwetsbare buurten hebben circa zeven keer zoveel fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres dan deelnemers uit welgestelde buurten (zie figuur 2).

Fastfoodrestaurants en BMI

In Lifelines werd de BMI vergeleken van deelnemers met geen, één en twee of meer fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres. Hierbij werd rekening gehouden met de leeftijd, het geslacht, het hebben van een partner, het inkomen, het aantal werkuren per week en verschillende buurtkenmerken. Vooral deelne-

Figuur 2. Het gemiddelde aantal fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres naar type buurt in Noord-Nederland in 2012 (mediaan)

Noot: De mediaan is de middelste waarde.

Bron: Lifelines / van Erpecum (2022b)

mers die één of meerdere fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres hadden waren gemiddeld zo'n 0,10 BMI-punt zwaarder dan deelnemers die geen fastfoodrestaurant binnen hun directe woonomgeving hadden. Ook nam het gewicht van deelnemers met meer fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres meer toe gedurende vier jaar dan bij deelnemers die geen fastfoodrestaurants in hun directe woonomgeving hadden. Met name deelnemers in kwetsbare buurten hadden een hogere BMI wanneer ze een fastfoodrestaurant binnen één kilometer rondom het woonadres hadden (zie figuur 3). In kwetsbare buurten hadden deelnemers met twee of meer fastfoodrestaurants binnen één kilometer een 0,29 punt hogere BMI dan deelnemers zonder fastfoodrestaurant binnen één kilometer. Voor een gemiddelde Nederlandse man (lengte 1,81 meter) en Nederlandse vrouw (lengte 1,68 meter) is dit een verschil in gewicht van respectievelijk 0,95 en 0,82 kilogram.

Wat zeggen deze verschillen in gewicht? Op het eerste oog lijkt een verschil van ongeveer één kilo een klein verschil, maar kleine afnames in gewicht kunnen al leiden tot lager risico op bijvoorbeeld hart- en vaatziekten. Daarnaast betreft het mogelijk een effect op een grote groep mensen: 78 procent van de Lifelines-deelnemers heeft namelijk een fastfoodrestaurant in de directe woonomgeving. Als al deze mensen door fastfoodrestaurants in de buurt een klein beetje in BMI toenemen, kan dat alsnog van groot belang zijn voor de volksgezondheid. Een vergelijking hierbij is het dragen van een autogordel: dit verkleint de kans om als individu gewond te raken of te overlijden bij een auto-ongeluk maar een klein beetje, maar omdat heel veel Nederlanders een autogordel dragen, voorkomt dit toch meer dan 10.000 gewonden en 100 doden per jaar.

Wat betekent dit in de praktijk?

Het tegengaan van overgewicht in de bevolking is één van de grootste uitdagingen voor de Nederlandse volksgezondheid. Uit onderzoek onder Lifelines-deelnemers blijkt dat er grote regionale verschillen in de BMI zijn. Vooral in kwetsbare buurten is de gemiddelde BMI en het aantal fastfoodrestaurants in de directe woonomgeving zorgwekkend hoog. De aanwezigheid van fastfoodrestaurants zou een deel van de verklaring kunnen zijn voor de epidemie van overgewicht en de sociaal-economische verschillen in BMI in Nederland. Mensen die meer fastfoodrestaurants in de buurt hebben zijn zwaarder en nemen meer in gewicht toe over de tijd. Daarnaast worden vooral mensen uit kwetsbare buurten mogelijk meer geraakt voor fastfoodrestaurants: met name zij hebben een hogere BMI wanneer er een fastfoodrestaurant in de directe woonomgeving is.

Wat kunnen beleidsmakers en politici met deze resultaten? Er zijn verschillende initiatieven om overgewicht aan te pakken, zoals het Preventieakkoord uit 2018. Het Preventieakkoord heeft als doel het percentage volwassen Nederlanders met overgewicht te verminderen tot 38 procent in 2040. Om dit doel te halen zijn

verschillende beleidsmaatregelen voorgesteld, zoals vergoedingen van leefstijlprogramma's door de zorgverzekeraar en voorlichting over gezonde leefstijl aan kinderen en (zorg)professionals. Het RIVM berekende dat deze beleidsmaatregelen bij lange na niet voldoende zijn om het doel te behalen. De beleidsmaatregelen uit het Preventieakkoord zijn vooral gericht op het *individu*, zoals het implementeren van leefstijlprogramma's waaraan mensen met overgewicht mee kunnen doen om af te vallen en educatieprogramma's. Het Preventieakkoord bevat echter bijna geen maatregelen om de *leefomgeving* gezonder te maken.

De bevindingen van ons onderzoek kunnen ondersteuning bieden voor beleid om de voedselomgeving zó in te richten dat de gezonde keuze de makkelijke keuze wordt. Verschillende landen hebben beleidsmaatregelen genomen om de fastfoodomgeving te reguleren. Zo wordt in sommige Engelse steden het openen van nieuwe fastfoodrestaurants in de buurt van scholen gereguleerd. In Nederland hebben gemeenten op dit moment echter beperkte juridische middelen om voedselaanbieders te reguleren. Naast directe regulering van het voedselaanbod zijn er beleidsmaatregelen mogelijk waarmee fastfoodconsumptie verminderd kan worden: denk aan beperkingen in marketing van fastfood, een suikertaks en een lagere BTW op groente en fruit om gezonde alternatieven aantrekkelijker te maken voor consumenten.

Een gezondere omgeving

Alleen een combinatie van beleidsmaatregelen kan overgewicht daadwerkelijk reduceren in de bevolking. Overgewicht wordt immers veroorzaakt door een samenspel tussen vele factoren. De voedselomgeving is hier één factor in, maar ook andere factoren zoals een laagdrempelige toegang tot sportfaciliteiten, aanbod van groen in de omgeving, goede toegang tot en betaalbaar openbaar vervoer, de sociaal-economische positie van de buurt, slaap, stress, armoede, kennis over een gezonde leefstijl en medicatie spelen een rol. Ook zijn maatregelen voor kinderen zoals gezonde schoolkantines, voorlichting over gezonde voeding en voldoende beweging op scholen nodig om overgewicht op jonge leeftijd te voorkómen. Zonder een combinatie van dit soort maatregelen zal overgewicht verder toenemen onder de Nederlandse bevolking, met als gevolg een nog hogere ziektelast, hogere zorgkosten, grotere druk op de zorg en grotere sociaal-economische gezondheidsverschillen.

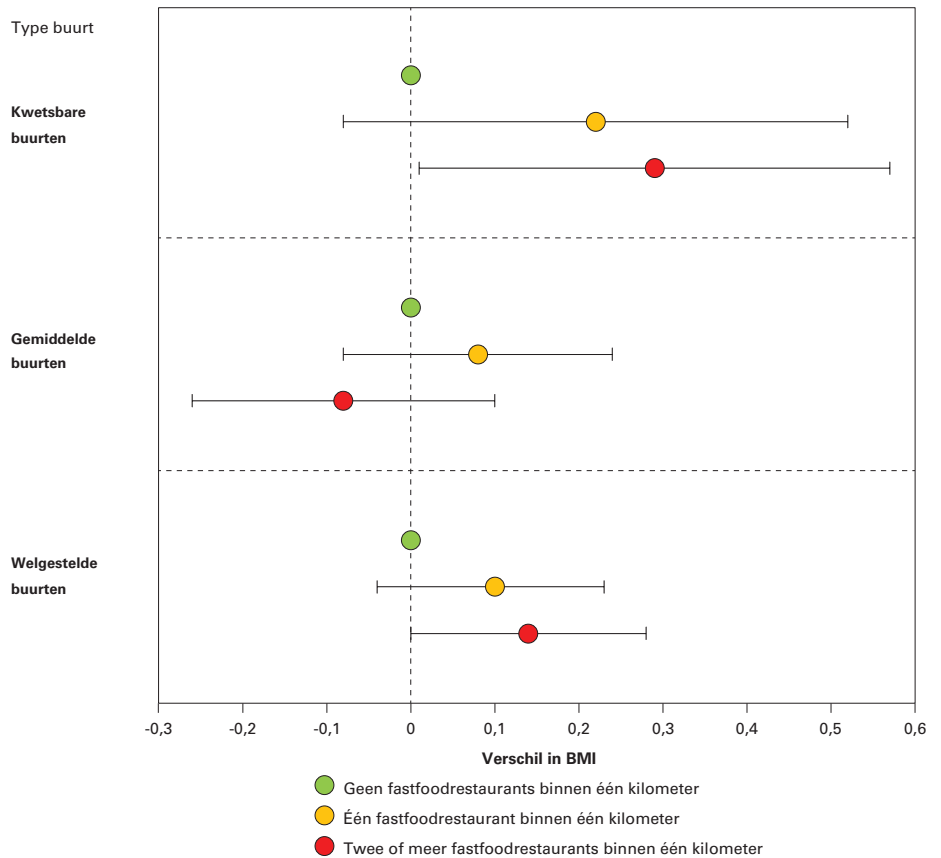
Carel-Peter van Erpecum, Universitair Medisch Centrum Groningen/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: c.p.l.van.erpecum@umcg.nl

Sander van Zon, Universitair Medisch Centrum Groningen/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: s.k.r.van.zon@umcg.nl

Ute Bültmann, Universitair Medisch Centrum Groningen/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: u.bultmann@umcg.nl

Nynke Smidt, Universitair Medisch Centrum Groningen/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: n.smidt@umcg.nl

Figuur 3. Vergelijking in BMI tussen mensen met geen, één en twee of meer fastfoodrestaurants binnen één kilometer rondom het woonadres naar type buurt in Noord-Nederland, 2006-2013*

Noten: Schattingen van BMI ten opzichte van geen fastfoodrestaurants binnen één kilometer (met onzekerheidsmarges); de aanwezigheid van fastfoodrestaurants werd vastgesteld per 2012, terwijl de BMI werd gemeten tussen 2006 en 2013 (waarvan meer dan 85% van de metingen tussen 2010 en 2013).

Bron: Lifelines /Van Erpecum (2022b).

LITERATUUR:

- Erpecum, C.-P.L. van, S.K.R. van Zon, U. Bültmann en N. Smidt (2022a), The association between fast-food outlet proximity and density and Body Mass Index: Findings from 147,027 Lifelines Cohort Study participants. *Preventive Medicine*, 155 (106915).
- Erpecum, C.-P.L. van, S.K.R. van Zon, U. Bültmann en N. Smidt (2022b), The association between the presence of fast-food outlets and BMI: The role of neighbourhood socio-economic status, healthy food outlets, and dietary factors. *BMC Public Health*, 22 (1), pp. 1432.
- Erpecum, C.-P.L. van, S.K.R. van Zon, T. Xie, H. Snieder, U. Bültmann en N. Smidt (2023), Fast-food environments and BMI changes in the Dutch adult general population: The Lifelines cohort. *Obesity*, 31 (8), pp. 2159-2170.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018), Nationaal Preventieakkoord: Een gezonder Nederland.
- Papas, M.A., A.J. Alberg, R. Ewing, K.J. Helzlsouer, T.L. Gary en A.C. Klassen (2007), The built environment and obesity. *Epidemiologic Reviews*, 29 (1), pp. 129-143.

LIFELINES

Lifelines is een groot onderzoek in Noord-Nederland met meer dan 150.000 volwassen deelnemers uit de gehele bevolking. Deelnemers aan het Lifelines-onderzoek ondergaan elke vijf jaar een lichamelijk onderzoek waarbij onder andere lengte en gewicht wordt gemeten. Daarnaast vullen deelnemers vragenlijsten in over algemene kenmerken zoals gezondheid en leefstijl. Lifelines-deelnemers zijn een behoorlijk goede afspiegeling van de bevolking in Noord-Nederland. Meer informatie over het Lifelines-onderzoek is te vinden op www.lifelines.nl.

De grootste steden in de wereld

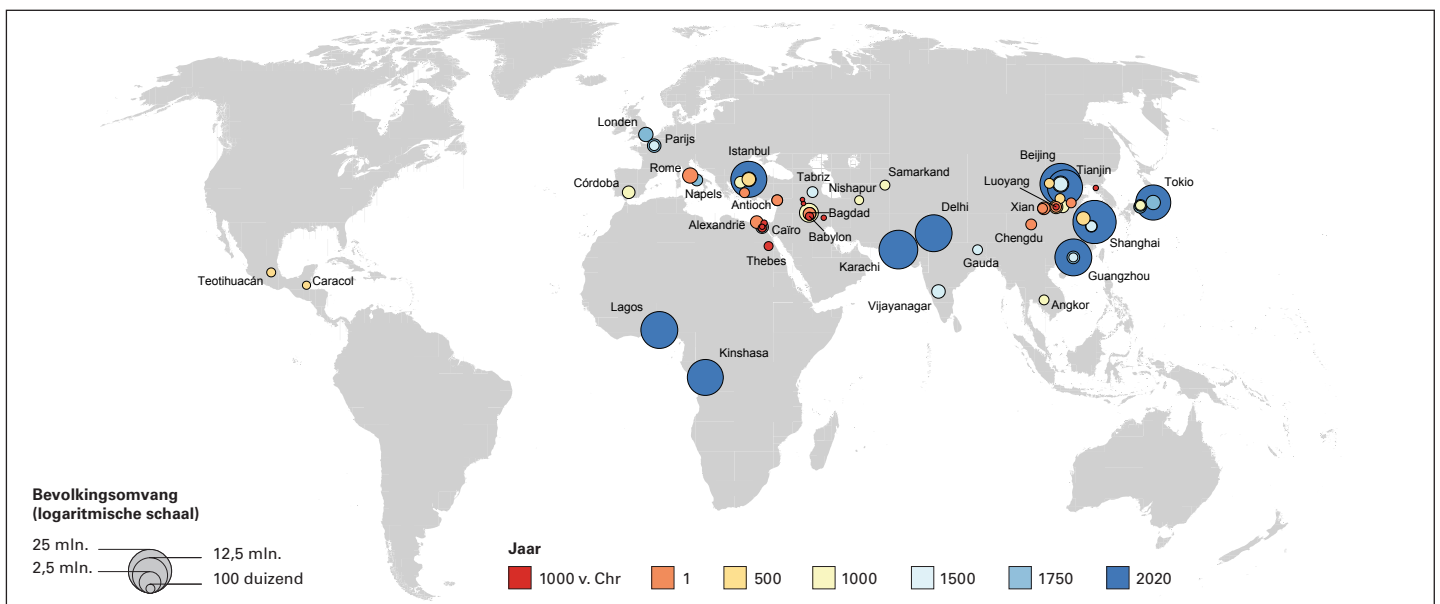
In 2014 hebben de Verenigde Naties 31 oktober uitgeroepen tot 'Wereldstedendag' (World Cities Day) om de aandacht voor de mondiale verstedelijking te bevorderen. Tegenwoordig woont meer dan de helft van de wereldbevolking in stedelijk gebied. Hoe heeft de verstedelijking zich ontwikkeld en wat waren de grootste steden in de loop de tijd?

Sinds het eind van de 19de eeuw is de verstedelijking in de wereld fors toegenomen. Vóór 1800 woonde naar schatting rond de vijf procent van de wereldbevolking in een stedelijk gebied. Rond 1900 was dat toegenomen tot bijna 14 procent. In 1950 was het al bijna 30 procent en inmiddels ruim 57 procent. Volgens prognoses van de Verenigde Naties zal in 2050 naar verwachting ruim twee derde van de wereldbevolking in stedelijk gebied wonen. De verstedelijking begon waarschijnlijk meer dan 4000 jaar geleden in de regio van het huidige Irak. Van daaruit verspreidde het proces van verstedelijking zich richting andere beschavingen zoals het oude Egypte, India en China. We zien dit terug in de plek waar de grootste steden rond het jaar 1000 voor Christus zich bevonden, zoals Thebes in het oude Egypte (de grootste stad destijds met 120 duizend inwoners), Babylon in Mesopotamië en Luoyang in China (zie de kaart). Rond het begin van onze jaartelling verspreidde de verstedelijking zich verder naar het toen machtige Romeinse Rijk met steden als Rome (met 800 duizend inwoners de grootste stad), Alexandrië en Antioch. In dezelfde periode onstonden onder de Handynastie in China ook steeds grotere steden, zoals Xian en Chengdu. Rond het jaar 500 blijft China de top van grote steden domineren, maar zien we de verstedelijking ook toenemen in Amerikaanse beschavingen (zoals de Mayacultuur). Constantinopel (nu Istanbul) was als hoofdstad van het Oost-Romeinse Rijk toen echter de grootste stad met een half miljoen inwoners. Rond het jaar 1000, tijdens het islamitische gouden tijdperk, werd Bagdad de

grootste stad in de wereld met meer dan een miljoen inwoners, gevolgd door het nog steeds omvangrijke Constantinopel. Ook Córdoba kende in haar Moorse tijd een enorme bloeiperiode. Rond 1500, tijdens de Ming-dynastie in China, werd Beijing de hoofdstad van het rijk en de grootste stad in de wereld met bijna 700 duizend inwoners. In het gebied van het huidige India groeiden in diezelfde periode het hindoeïstische Vijayanagara en islamitische Gaur (nu Gauda) uit tot belangrijke steden. Vanaf de 16de eeuw neemt de verstedelijking ook toe in het westen van Europa. In 1500 komt Parijs in de top 10 met 185 duizend inwoners. Rond 1750, ten tijde van de Qing-dynastie in China, was Beijing nog steeds de grootste stad in de wereld (900 duizend inwoners). In die periode nam door de toegenomen economische groei de verstedelijking verder toe in Europa en Japan: Londen en Edo, het huidige Tokio, telden toen bijna 700 duizend inwoners. Amsterdam haalde de top 10 net niet: een elfde plek met 220 duizend inwoners. Door de enorme bevolkingsgroei en toegenomen verstedelijking in de afgelopen decennia zijn de grootste steden in de huidige tijd aanzienlijk groter en uitgegroeid tot megasteden. De nu grootste stad ter wereld, Shanghai, telt bijna 25 miljoen inwoners. China domineert nog steeds de top 10, maar Afrikaanse steden zijn in opkomst. In 2050 zullen Lagos in Nigeria en Kinshasa in Congo waarschijnlijk het grootst zijn met beide rond de 30 miljoen inwoners.

Peter Ekamper, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: ekamper@nidi.nl

De tien grootste steden in de wereld rond de jaren 1000 v.Chr., 1, 500, 1000, 1500, 1750 en 2020

Bron: Reba, M.L., F. Reitsma en K.C. Seto (2018), Historical urban population: 3700 BC - AD 2000. Palisades, NewYork: NASA SEDAC.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juuul Spaan, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	https://nidi.nl/demos
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	www.up-score.nl

LITERATUUR:

- Grauman, J.V. (1976), Orders of magnitude of the world's urban population in history. *Population Bulletin of the United Nations*, (8), pp. 16-33.
- Reba, M.L. et al. (2016), Spatializing 6,000 years of global urbanization from 3700 BC to AD 2000. *Scientific Data*, 3: 160034.